

Чорнобильської катастрофи могло не бути

До 30-ліття аварії на ЧАЕС

РБМК і смертельний експеримент

Весною, влітку і осінню 1986 року, коли роботи з ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції і спорудження «Саркофагу» над четвертим аварійним енергоблоком йшли прискореними темпами, в лікарнях Москви помирали від страшної дози опромінення хлопці з реакторного цеху зруйнованого енергоблоку. Зокрема, Анатолій Кургуз, Віктор Проскураков, Анатолій Ситников, начальник зміни в ніч на 26 квітня Перевощенко. Їх так і поховали у Москві, звинуваченими у порушенні технологічного режиму експлуатації реактора та невдалому експериментарстві. На них, на мертвих, списували всі гріхи ті, що залишилися в тілі й фактично були ініціаторами експерименту. Згодом прокуратура СРСР їх виправдає і реабілітує посмертно, але пройдуть довгі роки незаслужених звинувачень, ганьби і митарства для їхніх рідних і близьких.

У своїй книжці «Останнє попередження» відомий американський лікар Роберт Гейл, котрий добровільно прибув до Чорнобильської «зони відчуження», щоб рятувати постраждалих від радіації людей, так описує суть того експерименту: «Планувалося зупинити четвертий блок і провести експеримент. Мета — визначити, протягом якого часу турбінні генератори за інерцією вироблятимуть електроенергію і приведуть до дію водяні помпи для охолодження реактора після того, як буде припинено нормальне постачання електроенергії. О першій годині розпочалася підготовка до експерименту. Енергетичний рівень реактора було знижено. Відтак протягом 24 годин від'єднували систему регулювання рівня електроенергії та аварійні охолоджувальні системи, що автоматично вимкнули б реактор після припинення подачі пари і таким чином унеможливили б експеримент». На диво, ця об'єктивна оцінка лікаря із США співпадає з оцінками досвідчених фахівців, що працювали на ЧАЕС. «Я стверджую, — сказав у розмові зі мною старший оператор реакторного цеху третього енергоблоку в 1986 році, а пізніше інженер-диспетчер НВО «Прип'ять» Костянтин Єсінов, — що списувати на мертвих операторів вину за аварію не можна. Адже четвертий енергоблок 25 квітня уже виводився з роботи, але на вимогу диспетчера «Київенерго» його виведення було затримано при відключенні системи аварійного охолодження реактора. Якщо до цього додати конструкційну недосконалість самого реактора, то стає зрозуміло, що аварія була неминучою». Такої ж думки дотримується і головний інженер управління дозиметричного контролю (УДК), що з перших днів аварії було створено в місті Прип'ять, Дмитро Васильченко, котрий працює в зоні з травня 1986 року і з яким я співпрацював у наукових і практичних питаннях ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС у 1986—1990 роках, навіть якийсь час проживав з ним спільно в Чорнобилі, в залишеному біженцями дезактивованому будинку із закритими чорним матеріалом вікнами.

Дмитро Васильченко приїхав на ЧАЕС із Росії, він народився у тих місцях, де відбувався ув'язнення Сталін, тобто десь в тайзі, в Суруханському краї, куди був етапований його дід іще в царські часи. Там, в Росії, здобув вищу освіту, став фахівцем з ядерної енергетики, працював у цій галузі значний час, а коли сталася катастрофа на ЧАЕС, був відраджений в «зону відчуження», де й очолював УДК і прижився на рідній, хоча й зраненій «мирним атомом» українській землі так, що не захотів повертатися до Росії, хоча мав там сім'ю, сина. Якось після вечери він розповів як у тих місцях в Росії, де він проживав, вода розмила масове по-

ховання розстріляних і замордованих у концтаборах людей, і понад два тижні трупи пливли рікою перед музеєм Сталіна, спорудженим на березі ріки в тих місцях, де «вождь народів» відбував заслання. Цей «парад» мерців був ніби докором і звинуваченням катові народів, а також застереженням для живих, щоб наяву бачили і збагнули, до чого ведуть тоталітарні режими й диктатори. Однак, за словами Д. Васильченка, росіяни не зробили з тих Божих знаків об'єктивних висновків і продовжують славословити деспотичних диктаторів, ба, навіть виховують нових на біду собі й усьому світові. Такий менталітет народу, спадкоємця «золотої орди», народу, звиклого поневолювати і тримати в рабстві інші народи, народу, про який російський поет Михайло Лермонтов сказав: «Прощай, немая Россія, // Страна рабов, страна

Пам'ятник ліквідаторам аварії на ЧАЕС

господ, // І ви, мундїри голубіє, // І ти, ім преданий народ». Отже, там, у Чорнобильській зоні, зародилось і викристалізувалось розуміння того, що, як співав Володимир Висоцький: «Нет, ребята, всьо не так, всьо не так, ребята!» Тобто до піроких мас народу прийшло розуміння, що радянська колоніальна система є згубною як в економічному, так і в політичному й соціальному вимірах; що без свободи слова, без реальних, а не фальшиво задекларованих прав людини ніякого поступу чи прогресу бути не може ні в науці, ні в культурі, ні в «дружбі народів». Там, у середовищі науковців, інженерно-технічного персоналу і взагалі серед «біороботів», тобто всіх тих десятків і навіть сотень тисяч «совєтських громадян», яких насильно загнали в радіаційне цекло, виникло бажання жити у більш безпечному світі, в іншій державі, де не було б «афганів», «чорнобилів», репресій за політичний анекдот, майже дармової безплатної рабської праці, плодами якої користуються компартійні бонзи, ідеологічні брехуни і горлохвати, закордонні утриманці комуністичної агентури-сліпі виконавці агресивної волі Кремля, хапуги, рекетири й запродавці рідного народу — контингент і підгрунтя нищівної тотальної корупції в Україні. Народ України, як і інші народи «імперії зла», відчув потребу очиститися не лише від радіаційного Чорнобиля, але й від духовного та жebraцького, що принижував людську гідність і закорінював велику соціальну несправедливість. Назривав великий соціальний вибух розпаду колоніальної системи радянського союзу і державного усамостійнення формальних республік. Але це суцільні думки. Мета цього дослідження — висвітлити ті аспекти науково-технічного і геополітичного стану в радянській і світовій науці, що привели до серійного використання в атомній енергетиці недосконалих, а по суті — порочних реакторів РБМК.

Атомні загрози і світова кон'юнктура

Причини аварії на ЧАЕС і ефективні методи усунення наслідків цієї трагедії були в центрі уваги наших бесід з Богданом Соколовським під час наших зустрічей у Чорнобилі та Прип'яті в 1986 році. З Богданом Соколовським, моїм однокашником з фізичного факультету Львівського університету, згодом відомим державним діячем України в галузі енергозабезпечення, ми захищали кандидатські дисертації одного дня, на одній і тій самій вченій раді, щоправда, святкували успішний захист у різних ресторанах. Тож при зустрічах намагалися компенсувати це утиснення чарчиною-другою доброго коньяку. Нас турбувало, що в жерло аварійного енергоблоку, де температура сягала кількох тисяч градусів, заки-

енергетики, де, однак, готують спеціалістів виключно з електричних частин атомних станцій. Монополія в цій галузі повністю належала і тепер належить Москві, яка робила все, щоб перетворити Україну на свою атомну заручницю. Вже тоді Б. Соколовський висловив думку про те, що Україні потрібно вступити в міжнародну програму нового покоління реакторів з гарантованою безпекою.

Оскільки Богданові Соколовському доводилося працювати над державним завданням створення захисного матеріалу для «подушки» під четвертим аварійним енергоблоком не лише в Чорнобилі та Прип'яті, але й у відповідних науково-експериментальних лабораторіях Москви, він знав значно більше від мене про ті дискусії, що велися в наукових колах з приводу серійного впровадження недосконалих реакторів

РБМК. Під час наших зустрічей у Чорнобилі я запитав у Богдана: «Як могло статися, що, м'яко кажучи, недоскопаний реактор РБМК був запущений у серійне виробництво, хоча журнал «Атомная энергетика» ще в 1979 році повідомляв про проведення галузевого семінару, присвяченого цим питанням; недоліки реактора РБМК були відомі фізикам з Інституту атомної енергетики ім. І. В. Курчатова ще в 1965 році; відмова на заявку на винахід цього реактора була підписана державною експертизою на основі негативного висновку Фізико-енергетичного інституту (ФЕІ) ще в 1968 році; незважаючи на це, академіку А. П. Александрову вдалося нахраїстиво пав'язати в 9-й п'ятирічці (1971—1975 рр.) план втілення свого дїтища — невиправленого й невипробованого, тобто небезпечного реактора РБМК? Поясни, Богдане, чим міг задурияти академік Александров світлі голови працівників Держкомітету радянського союзу з використання атомної енергії, щоб домогтися широкого і пріоритетного втілення недосконалих і небезпечних реакторів РБМК?»

Головною причиною такої, сказати б, «пірової церемонії» академіка Александрова, на думку Б. Соколовського, були високі на той час ціни на газ і нафту. Александров, займаючи найвищі позиції в наукових колах країни і будучи найбільш близьким до компартійного керівництва державою, переконував громадськість, що світова енергетична криза посилюватиметься, ціни на енергоносії будуть зростати, і це приведе до корінної зміни структури споживання енергоресурсів на користь атомної енергетики. Це була загальновідома причина й начебто об'єктивно обумовлена. Але академік помпльвався, бо відбулося значне зниження світових цін на нафту і газ і коливання цін на енергоресурси мало тенденцію до зменшення. У наукових колах подекуди це й про «яловість», чи виразніше — «імпотентність», у винахідницькій спеці з ІАЕ ім. І. В. Курчатова, котрі хоча й знали про недоліки РБМК, проте впродовж понад двадцяти років не спромоглися їх усунути і вдосколати ці реактори до безпечного рівня.

(Закінчення у наступному номері)

Микола-Зеновій СИМЧИЧ, член НСПУ і НСЖУ, кандидат фізико-математичних наук, учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС 1-ої категорії

дають з вертольотів свинець, рідкий азот, пісок. При тій температурі ці речовини моментально випаровувалися в повітря й розносилися на величезні території. Ми навіть вносили пропозицію, щоб після дози «гасіння» в повітря піднімалися гелікоптери з міцним тентом і на короткий час зависали в повітрі, а тент накривав би жерло аварійного блоку і значно зменшував би радіоактивні викиди в атмосферу. Нашу пропозицію відхилив академік Легасов як «песостоятельную і фантастическую» і порадив Богданові активніше займатися тими конкретними завданнями, для яких, власне, він, Легасов, викликав Соколовського спеціальною телеграмою. Йшлося про створення нового високотемпературного керамічного матеріалу з наперед заданими властивостями для заповнення «подушки» (підкон), виконаної Київськими метробудівцями під дистишем аварійного енергоблоку для захисту від забруднення ґрунтових вод внаслідок можливого пропалу днища реактора. Із цим завданням група фізиків, в якій працював Богдан Соколовський, успішно впоралася: через кілька тижнів «подушка» під аварійним реактором була заповнена новим високотемпературним матеріалом, що надійно захищав ґрунтові польські води, а значить, річки Прип'ять і Дніпро від можливого радіаційного забруднення. Навіть у тих жорстких умовах тотального компартійного диктату не лише в суспільстві, а й у науці Богдан Соколовський невтомно звертав увагу науковців, журналістів і державних службовців на ту кричущу обставину, що серед колишніх республік імперського союзу Україна була найбільш насичена ядерними електростанціями, ніби полігон для виробування експериментальних недосконалих реакторів, однак у галузі вищої освіти нашої республіки не готувалося жодного спеціаліста цього профілю. Правда, в Одеському політехнічному університеті є факультет ядерної